

РОЗДІЛ III. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.22. 330.098 + 306

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-06>

ЗАГАЛЬНИЙ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Алексєєв О. О.

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри спорту і спортивних ігор

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна*

orcid.org/0000-0002-6950-4413

aliekseiev@kpmu.edu.ua

Ключові слова: *світогляд, валеологічний світогляд, студенти, майбутні учителі фізичної культури, принципи, педагогічні принципи, педагогічні принципи формування валеологічного світогляду.*

У статті обґрунтовано актуальність необхідності формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури. Проаналізовано зміст наукової категорії «світогляд». Конкретизовано, що філософи під світоглядом розуміють узагальнену систему поглядів людини на світ, на місце окремих явищ і самої себе в ньому, розуміння та емоційну оцінку людиною сенсу її діяльності й долі людства; психологи – психічне утворення, яке підводить особистість до розуміння свого місця у світі, визначеності та впевненості в житті, завдяки чому людина зміцнює свої мотиви; педагоги – усвідомлення людиною довкілля, свого місця в ньому, свого ставлення до цього світу й до самої себе, своїх намірів стосовно світу; знання людини про світ, оцінку його й самої себе. На основі історико-ретроспективного аналізу проблеми конкретизації педагогічних принципів формування того чи іншого досліджуваного феномену встановлено, що: в історії педагогіки є низка класифікацій педагогічних принципів, які запропоновані різними вченими; наявні класифікації істотно відрізняються між собою, що пояснюється відмінністю історичних умов, за яких розвивалася вища школа, методологічних основ, на яких будувалися принципи навчання. Орієнтуючими векторами виокремлення конкретних педагогічних принципів у різні історичні періоди розвитку педагогічної науки були мета і завдання, закономірності освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців. Установлено, що система валеологізації професійної освіти базується на основних педагогічних принципах, які перебувають в ієрархічній взаємозалежності і водночас можуть слугувати базовими для виведення все нових похідних засад. У межах вибраної проблематики проаналізовано різні класифікації педагогічних принципів, на які опиралися науковці, котрі присвятили свої наукові доробки питанню валеологічного виховання та навчання студентів. Виокремлено та теоретично обґрунтовано педагогічні принципи формування валеологічного світогляду студентів, до яких віднесено: принцип природовідповідності, пізнання, єдності фізичного і розумового розвитку, демократизації, гуманізації, культуровідповідності, народності тощо.

GENERAL THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF FORMING VALEOLOGICAL WORLDVIEW OF FUTURE PHYSICAL CULTURE TEACHERS

Aliksieiev O. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Sport and Sport Games
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University
Ohiienko str., 61, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6950-4413
aliksieiev@kpnu.edu.ua*

Key words: *worldview, valeological worldview, students, future physical culture teachers, principles, pedagogical principles, pedagogical principles of forming valeological worldview.*

The article deals with the substantiation of relevance of necessity in forming valeological worldview of future physical culture teachers. The essence of scientific category of «worldview» has been analyzed. It has been concretized that philosophers under the worldview understand generalized system of human views for the world, for the place of some phenomena and herself / himself in it, understanding and emotional evaluation by human of the essence of his / her activities and the destiny of mankind; psychologists – mental education, which brings the individual to understand his / her place in the world, certainty and confidence in life, thanks to which a person strengthens his / her motives; pedagogues – human’s awareness of the environment, his / her place in it, the attitude to this world and to himself / herself, intentions for the world; knowledge of man about the world, evaluation of it and himself. On the basis of historical and retrospective analysis of the problem of concretization of pedagogical principles of forming this or that studied phenomenon it has been found that: there is a number of classifications of pedagogical principles in the history of pedagogy that are proposed by different scholars; the existing classifications differ significantly from each other, due to the difference in historical conditions under which the higher school developed, to methodological foundations, which are base for learning principles; guiding vectors of the separation of specific pedagogical principles in different historical periods of development of pedagogical science were the purpose and tasks, patterns of the educational process of training future specialists. It has been determined that the system of valeologization of professional education is based on the main pedagogical principles, which are in a hierarchical interdependence and at the same time can serve as a basis for the derivation of ever new derivative grounds. Within the selected issues, various classifications of pedagogical principles have been analyzed, on which the scientists who devoted their scientific achievements relied to the problem of valeological upbringing and education of students. It has been singled out and theoretically substantiated pedagogical principles of forming valeological worldview of students that contain the following: the principle of naturalness, cognition, unity of physical and mental development, democratization, humanization, cultural conformity, nationality, etc.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Аналіз практичної сфери професійної підготовки майбутніх фахівців свідчить, що нині бракує чіткої спрямованості реалізації нагальних завдань у повному обсязі [2, с. 22]. Особливо актуальною ця теза окреслюється в контексті розгляду проблеми усвідомленого ставлення майбутніх учителів фізичної культури до здоров'я школярів. Як слушно зазначають дослідники, студенти здебільшого не готові самостійно турбуватися про

своє здоров'я й не зорієнтовані належним чином на піклування про здоров'я школярів [2, с. 128–131].

До основних детермінант такої ситуації відносять такий чинник, як низький рівень усвідомлення молоддю потреби піклуватися про своє здоров'я, що пояснюється безвідповідальним ставленням до власного здоров'я (неповноцінне харчування, неякісне лікування, нехтування оздоровленням під час канікул, заняттями спортом), що свідчить про низький рівень валеологічної

грамотості майбутніх учителів фізичної культури. Ця ситуація детермінує необхідність формування у свідомості студентів системи певних валеологічних норм і принципів, а також вимог, заборон, повчань, заповідей, від яких залежить їх практичне й духовне ставлення до довкілля, інших людей і самих себе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему валеологізації освітнього процесу у вищій школі досліджували Р. Арцишевський [1], С. Горбунова [5], В. Іванов [7], А. Кавалеров [8], Л. Кривега [10], Є. Смотрицький [14] та інші. Питання розроблення теорії і практики формування деяких аспектів валеологічного світогляду розробляли Н. Башавець [2], В. Демиденко [6] та інші.

Незважаючи на цілу низку наукових доробків вітчизняних і зарубіжних дослідників із проблеми формування здорового способу життя, здоров'язбереження, валеологізації освітнього процесу закладу вищої освіти (ЗВО), питання виокремлення педагогічних принципів формування валеологічного світогляду студентів не втрачає актуальності.

Формування цілей статті. Метою статті є виокремлення і теоретико-методологічне обґрунтування педагогічних принципів формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Ситуація, яка склалася нині в Україні щодо збереження здоров'я населення, є однією з найактуальніших і найгостріших, адже «не всі громадяни мають можливість отримувати безкоштовну медичну допомогу, яку їм гарантує Конституція України, саме за нестачі власних коштів, оскільки потрібно оплачувати все: ліки, матеріали, госпіталізацію» [15, с. 72]. Тому економічно вигідніше не лікувати хворе населення, а докладати максимум зусиль для його валеологізації, зокрема шляхом створення валеологічного середовища в ЗВО та забезпечення умов для формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури, що стане основою збереження їхнього здоров'я та зміцнення фізичного стану школярів.

У цьому контексті погоджуємося з думкою С. Горбунова [5], що слід керуватися життєвою концепцією виховання здорової людини: єдність розуму, душі й тіла, які є взаємозалежними, хоч і різними сторонами єдиного цілого. Доповненням цієї тріади є світогляд як психічне інтегроване утворення. Теоретичний аналіз філософської літератури дав змогу встановити, що категорію «світогляд» трактують як:

– поєднання практичного і теоретичного ставлення, яке натомість розподілене на емоційне світовідчуття й світосприйняття та світорозуміння [14, с. 19; 18];

– продукт свідомості, що являє собою систему узагальнених ціннісно-орієнтаційних знань про ставлення людини до світу [17, с. 314];

– систему орієнтації, яка дає людині змогу бачити певний сенс і перспективи в її життєвому світі [10, с. 29];

– форму самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює довкілля як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце і призначення в ньому [13, с. 608];

– узагальнену систему поглядів людини на світ, на місце окремих явищ і самої себе в ньому, розуміння та емоційну оцінку людиною сенсу її діяльності й долі людства через соціальні норми, ідеали, мету, сенс життя, уявлення про щастя, інтереси, потреби індивіда [8, с. 150].

Як слушно зауважує Р. Арцишевський, у «кожному світогляді існують уявлення про вищі цінності, однією з яких є здоров'я, і це визначає життєву орієнтацію соціального суб'єкта в усіх сферах його життєдіяльності, спрямованість цієї діяльності на досягнення, збереження чи примноження цих цінностей, їх використання як проміжних цілей чи засобів здійснення світоглядних ідеалів, які включають уявлення про ідеальну людину» [1, с. 16–17]. У психологічній літературі поняття «світогляд» розглядають у таких контекстах:

– певна система поглядів на об'єктивний світ і місце в ньому людини, ставлення особистості до довкілля й самої себе, а також зумовлені таким баченням основні життєві позиції людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації [13];

– інтелектуальна конструкція, яка водночас вирішує більшість проблем нашого буття, де кожне питання, що становить інтерес для людини, посідає певне місце [16, с. 456];

– психічне утворення, яке спонукає особистість усвідомити своє місце у світі, сприяє визначеності та впевненості в житті, завдяки чому людина зміцнює свої мотиви.

Узагальнюючи, зауважимо, що світогляд є усвідомленням людиною довкілля та виражається в характері її діяльності й особистих принципах життєдіяльності, що побудовані на ідеалах і життєвих цілях. Головне, що «зміст свідомості перетворюється у світогляд тоді, коли набуває характеру переконань, впливає на норми поведінки, на ставлення людини до праці, до інших людей, на характер її життєвих прагнень» [16, с. 456].

Аналіз педагогічної літератури свідчить про те, що світогляд є відображенням ставлення людини до духовних цінностей, суспільства та до світу загалом. Так, у широкому розумінні світогляд є найзагальніше усвідомлення людиною довкілля, свого місця в ньому, свого ставлення до цього світу й до самої себе, своїх намірів стосовно світу;

знання людини про світ, оцінка його й самої себе, а у вузькому – «складне інтегративне явище, що поєднує знання, цінності, розум, відчуття, інтелектуальну діяльність, пізнавальну, аксіологічну і спонукально-діяльну функції людської життєдіяльності» [9, с. 62]. Світогляд розглядають як форму «суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює довкілля як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому» [4, с. 299].

Характерною ознакою світогляду є особисте ставлення людини до істин, закономірностей, фактів, явищ, правил, узагальнень та ідей. Тому світогляд доречно розглядати як систему уявлень людини про довкілля та своє місце в ньому, яка складається зі знань (у вигляді понять, суджень, теорій, ідей, норм), поглядів (уявлення про світ як достовірні й емоційно пережиті), переконань (знання, що перейшли у внутрішню позицію особистості та виявляються у спрямованості людини, ціннісних орієнтаціях, інтересах, бажаннях, почуттях, учинках) [11, с. 416–417]; як «систему поглядів на життя, природу і суспільство» [3, с. 1109]. Дослідники характеризують світогляд як власність особистості, що характеризує рівень її загальної культури; сукупність принципів, поглядів та переконань, від яких залежить ставлення людини до дійсності; вищий рівень самосвідомості особистості, рефлексивне розуміння свого життя, що аналізують у взаємозв'язку із поглядами, цінностями, ідеалами інших людей [12].

Отже, світогляд є сукупністю поглядів, ідей, прагнень, ідеалів, інтересів, переконань, потреб, моральних та ціннісних орієнтацій, від яких залежить спрямованість людської діяльності як поєднання освіченості та власного життєвого досвіду. Саме світогляд впливає на ставлення людини до себе та до свого здоров'я, керує її поведінкою.

Формування світогляду особистості відбувається через сприймання, відчуття, знання про світ, про саму себе, про загальнолюдські цінності; їхній синтез, узагальнення та інтерпретацію у світоглядні уявлення [6, с. 8]. Нам імпонує думка науковця В. Іванова [7] про те, що формування світогляду – це підвищення освітнього рівня людини зі світоглядних питань, при цьому, щоби світоглядні уявлення стали поштовхом до дії, знання повинні трансформуватися через духовну сферу в переконання, оскільки природа світогляду має не теоретичний, а духовно-практичний характер.

Саме через світоглядне усвідомлення і прийняття соціальних норм і правил людина виробляє валеологічну відповідальність за своє здоров'я та здоров'я близьких і стає здатною до усвідомлення цінності здоров'я, що слугує передумовою світоглядної орієнтації. Отже, стрижень у формуванні валеологічного світогляду майбутніх учителів

фізичної культури полягає в їхній свідомості та визначає методологічну спрямованість їхньої професійної діяльності.

Будь-яка діяльність, у тому числі й формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури, неодмінно містить ті чи інші вихідні положення, якими вони керуються. У педагогічній науці такі положення називають принципами [2; 11; 12]. Поняття «принцип» означає початок, основу, підвалину [13]. Низка дослідників визначають принципи як узагальнену систему вимог, що охоплюють усі аспекти освітнього процесу і відображають результати виховної роботи у напрямі формування валеологічного світогляду, та виокремлюють такі його специфічні принципи, як: цілеспрямованість валеологічного виховання; поєднання керівництва з боку педагогів з ініціативою й валеологічною самодіяльністю студентів; повага до особистості, поєднана з розумною вимогливістю до неї; опора на позитивне в людині; систематичність і послідовність валеологічної освіти; єдність валео-педагогічних вимог різних соціальних інститутів; єдність валеологічної свідомості й поведінки; народність; природовідповідність; культуровідповідність; етнізація.

Адаптуючи наукову позицію А. Кузьмінського [9], котрий виокремлює педагогічні принципи організації ефективного навчально-виховного процесу у вищій професійній школі, до принципів формування валеологічного світогляду студентів відносимо: принцип суспільної спрямованості валеологічного виховання; зв'язку валеологічного виховання з майбутньою професійною діяльністю; особистісного підходу; єдності навчально-виховних валеологічних впливів [9, с. 45–46].

У контексті дослідження анонсованої проблематики принципи формування валеологічної свідомості майбутніх учителів фізичної культури трактуватимемо як вагомні положення, що відображають загальні закономірності освітнього процесу ЗВО у напрямі валеологізації професійної освіти і визначають вимоги до змісту, організації та методів виховного впливу.

Історико-ретроспективний аналіз проблеми конкретизації педагогічних принципів формування тигу чи іншого досліджуваного феномену дав змогу встановити таке:

- в історії педагогіки є низка класифікацій педагогічних принципів, які запропоновані багатьма вченими;
- наявні класифікації істотно відрізняються одна від одної, що пояснюється відмінністю історичних умов, за яких розвивалася вища школа, методологічними основами, на яких будувалися принципи навчання;
- орієнтуючими векторами виокремлення конкретних педагогічних принципів у різні історичні

періоди розвитку педагогічної науки були мета і завдання, закономірності організації освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців.

У межах дослідження вибраної проблематики було проаналізовано різні класифікації педагогічних принципів, на які опиралися науковці, котрі присвятили свої наукові доробки питанню валеологічного виховання та навчання студентів. На основі здійсненого теоретичного аналізу до основних принципів формування валеологічного світогляду відносимо: принцип природовідповідності, пізнання, єдності фізичного і розумового розвитку, принцип послідовності й доступності, етичний принцип.

У сучасному закладі освіти відбувається переорієнтація освітнього процесу з колективного на особистісно-орієнтований розвиток через такі форми організації життєдіяльності вихованця, як його самостійна діяльність та індивідуальна робота з ним.

Освітній процес організується у валеологічному середовищі, яке утворюється сукупністю природних, предметних, соціальних умов та простором власного «Я» студента, яке сприяє розвивальному спрямуванню у формуванні здорової особистості. Практичні зусилля педагогів із його створення і використання підпорядковуються інтересам майбутнього фахівця та напрямам його розвитку в різних сферах життєдіяльності. Розвивальний характер середовища забезпечується педагогічно виправданим використанням його можливостей і систематичним, цілеспрямованим його збагаченням. Ось чому у процесі формування валеологічного світогляду принцип природовідповідності є наріжним каменем в організації освітнього процесу ЗВО. Адже людина – це частка природи, біосоціальний феномен, виникнення якого відбулося на тлі природи, а розвиток і становлення продовжується в лоні природи та в суспільстві. Окрема людина – це біологічний організм, існування і розвиток якого за відносно незначний проміжок часу (в середньому 70 років) долає на своєму шляху різні перешкоди і проблеми – від планетарних до особистісних, дріб'язкових. Кожна особистість, виступаючи як відносно незалежна органічна цілісність, динамічно взаємодіє із природою і суспільством, формуючи власну індивідуальність відповідно до свого природного начала і визначаючи, таким чином, своє життєве призначення.

Ще на початку XVII століття Я. Коменський вважав, що школи мають стати «майстернями мудрості і людяності». Особливе місце в його педагогічній системі займає дидактика, теорія про те, чого вчити і як учити. Дослідник розробляв дидактичні принципи природовідповідності шляхом унаочнення, міцності і послідовності нав-

чання тощо. Корифей педагогічної науки відчував у кожній особистості творіння природи, відстоював її право на розвиток усіх своїх можливостей, надавав великого значення вихованню й освіті, які повинні формувати людей, здатних служити суспільству [18, с. 345]. Саме принцип природовідповідності у процесі виховання покликаний визнавати природну рівність людей, не заперечуючи індивідуальності природних задатків.

Досвід навчально-виховної валеологічно спрямованої діяльності свідчить про те, що цей перелік має залишатися відкритим. Ті зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, розвиток соціально-гуманітарних наук сприяють удосконаленню виховного процесу.

Педагогічні принципи формування валеологічного світогляду – це вихідні положення, що впливають із закономірностей валеологізації освітнього процесу ЗВО і визначають загальне його спрямування; основні вимоги до його змісту, методики та організації.

Зазначимо, що дотримання психолого-педагогічних вимог одного із принципів формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури передбачає необхідність безумовного врахування вимог інших принципів формування окресленого феномену, бо серед них немає головних і другорядних, вони всі рівнозначні та обов'язкові.

Педагогічні принципи формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури відображають специфіку процесу виховання в галузі валеологічної освіти. Однак самі принципи повинні задовольняти певні вимоги, як-от: обов'язковість, рівнозначність, комплексність. Порушення педагогічних принципів у валеологічній освіті, ігнорування їхніх вимог не тільки знижує ефективність виховного процесу, але й руйнує його основи. Всі принципи вимагають комплексного, а не почергового ізольованого застосування на етапах валеологічного виховання як складника формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури. Вони функціонують у систематичності, постійності в різних умовах і обставинах. Як загальні основні положення педагогічні принципи рівнозначні. Отже, процес формування валеологічного світогляду передбачає рівнозначне дотримання всіх педагогічних принципів.

Водночас педагогічні принципи не замінять ні спеціальних знань, ні досвіду, ні майстерності педагога у формуванні досліджуваного феномену. Хоч вимоги принципів однакові для всіх, їх практична реалізація індивідуально зумовлена. Таким чином, дотримання принципів означає використання не готових рецептів, а тим більше не універсальних правил. Принципи слугують основою процесу, утворюють систему. Так, нами

виокремлено дві групи педагогічних принципів формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури:

– перша група принципів загальної організації освітнього валеологічного процесу визначається єдністю виховання і суспільного життя і передбачає урахування філософських, політичних, моральних чинників валеологізації суспільства, відображає її засадничі основи;

– друга група принципів зумовлена особливостями вікового розвитку студентів, їхньої майбутньої професійної діяльності.

Система валеологізації професійної освіти базується на основних педагогічних принципах, які перебувають в ієрархічній взаємозалежності і водночас можуть слугувати базовими для виведення все нових і нових похідних засад. Розглянемо деякі з новостворених педагогічних принципів, які доцільно адаптувати до проблеми дослідження.

Принцип демократизації формування валеологічного світогляду передбачає усунення авторитарного стилю виховання, гуманізацію взаємин між викладачем і студентами, їх співробітництво. В освіті цей принцип охоплює рівні управління, структури, навчального процесу. Досвід довів, що умови диктатури руйнують творчу і духовну сферу людини і ведуть до її деградації.

Принцип гуманізації означає сприйняття особистості студента як вищої соціальної цінності, визнання його права на свободу валеологічних ідей, розвиток здібностей та виявлення індивідуальності валеологічної поведінки, створення умов для формування валеологічних знань, умінь, навичок майбутнього фахівця. Гуманістичні погляди ґрунтуються на визнанні загальнолюдських цінностей, таких як доброта, любов, совість, справедливість, милосердя, чесність, правдивість, гідність, сумління, співчуття. Особливе значення у становленні гуманізованої особистості є її

добродійна діяльність щодо навколишнього середовища, збереження власного професійного здоров'я тощо.

Принцип культуровідповідності формування валеологічного світогляду передбачає забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь; органічний зв'язок з історією народу, його мовою, оздоровчими, валеологічними традиціями.

Принцип диференціації та індивідуалізації формування валеологічного світогляду базується на врахуванні в освітньому процесі рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку студентів, стимулювання активності, розкриття індивідуальності кожного.

Принцип безперервності формування валеологічного світогляду базується на забезпеченні цілісності й наступності валеологічної освіти, перетворення її у процес, що триває впродовж усього життя майбутнього фахівця.

Принцип народності передбачає забезпечення формування валеологічного світогляду в душі своєї нації, свого народу, його історії, мови, культури, звичаїв, побуту; шанобливе ставлення до навколишнього середовища.

Висновки з даного дослідження. Отже, педагогічні принципи формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури визначають мету, спрямованість, зміст, організацію й методику організації такого процесу. Це знання про сутність, зміст, структуру валеологічного виховання, його закони, закономірності, що виявляються як норми валеологічної діяльності студентів, оптимальні науково обґрунтовані регулятори валеовиховної практики.

Перспективи подальших розвідок полягають у конкретизації соціально-педагогічних передумов формування валеологічного світогляду майбутніх учителів фізичної культури в межах формування готовності студентів до організації індивідуальної роботи з учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арцишевський Р.А. Вихідні засади світоглядної освіти: зб. наук. та наук.-метод. праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми філософсько-світоглядних основ концепції розвитку освіти та навчання», (Луцьк, 12–13 травня 1999р.) Луцьк : «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. С. 16–18.
2. Башавець Н.А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2012. 555 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Горбунова С.М. Некоторые проблемы валеофилософии. К.: «Афон» 1997. 156 с.
6. Демиденко В.В. Формування світоглядних уявлень підлітків засобами мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Луганськ, 2003. 20 с.
7. Иванов В.П. Мировоззренческая культура личности (философские проблемы формирования): монография. К. : Наукова думка, 1986. 296 с.

8. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації: монографія. Одеса: Астропринт, 2001. 224 с.
9. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К. : Знання, 2005. 486 с.
10. Кривега Л.Д. Світоглядні орієнтації особи в умовах трансформації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: спец. 09.00.03. Х., 1999. 30 с.
11. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. 4-е видання, доповнене. К. : Знання, 2003. 615 с.
12. Слостенін В.А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2003. 192 с.
13. Словарь психолога-практика / сост. С.Ю. Головин. 2-е изд. Мн. : Харвест, 2003. 976 с.
14. Смотрицький Є.Ю. Схеми з філософії: Етика. Аксиологія. Світогляд. Дніпропетровськ: Пороги, 2003. 22 с.
15. Стеценко С.Г. Медичне право України: підруч. / за заг. ред. С.Г. Стеценка. К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
16. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2005. 640 с.
17. Філософія: учеб. пособие для вузов / под ред. Н.С. Кожеуровой. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2002. 319 с.
18. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. 2 вид., перероб. і доп. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

REFERENCES

1. Artsyshevskiy, R.A. (2000). Vykhidni zasady svitohliadnoi osvity [Basic principles of worldview education]. *Problems of philosophical and ideological foundations of the concept of education and learning development*: Proceedings of the of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, (pp. 16–18). Lutsk: «Vezha» [in Ukrainian].
2. Bashavets, N.A. (2012). Teoretyko-metodychni zasady formuvannya kultury zdoroviazberezhennia yak svitohliadnoi orientatsii studentiv vyshchych ekonomichnykh navchalnykh zakladiv [Theoretical and methodological bases of forming the culture of healthsavings as the world orientation l view of the students from the highest economical educational establishments]. *Doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
3. Busel, V.T. (Ed.). (2004). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
4. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Gorbunova, S.M. (1997). *Nekotorye problemy valeofilosofii [Some problems of valeological philosophy]*. Kyiv: «Afon» [in Russian].
6. Demydenko, V.V. (2003). Formuvannya svitohliadnykh uiavlen pidlitkiv zasobamy mystetstva [Formation of worldviews of teenagers by means of art]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
7. Ivanov, V.P. (1986). *Mirovozzrencheskaya kul'tura lichnosti (filosofskie problemy formirovaniya) [Worldview culture of personality (philosophical problems of formation)]*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
8. Kavalero, A.A. (2001). *Tsinnist u sotsiokulturnii transformatsii [Value in socio-cultural transformation]*. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].
9. Kuzminskiy, A.I. (2005). *Pedahohika vyshchoi shkoly [High school pedagogy]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
10. Kryveha, L.D. (1999). Svitohliadni orientatsii osoby v umovakh transformatsii suspilstva [Worldview orientations of the person in the conditions of transformation of a society]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
11. Moiseiuk, N.Ye. (2003). *Pedahohika [Pedagogy]* (4-th ed., rev.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
12. Slastenin, V.A. (2003). *Vvedenie v pedagogicheskuyu aksiologiyu [Introduction to pedagogical axiology]*. Moscow: Izdatel'skiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
13. Golovin, S.Yu. (Ed.). (2003). *Slovar' psikhologa-praktika [Dictionary of practical psychologist]* (2-nd ed.). Minsk: Kharvest [in Russian].
14. Smotrytskyi, Ye.Yu. (2003). *Skhemy z filosofii: Etyka. Aksiolohiia. Svitohliad [Schemes on Philosophy: Ethics. Axiology. Worldview]*. Dnipropetrovsk: Porohy [in Ukrainian].
15. Stetsenko, S.H. (2008). *Medychne parvo Ukrainy [Medical law of Ukraine]*. Kyiv: Vseukrainska asotsiatsiia vydavtsiv «Pravova yednist» [in Ukrainian].
16. Shapar, V.B. (2005). *Suchasnyi tлумachnyi psykholohichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
17. Kozheurova, N.S. (Ed.). (2002). *Filosofiya [Philosophy]*. Moscow: YUNITI-DANA, Edinstvo [in Russian].
18. Shynkaruk, V.I. (Ed.). (1986). *Filosofskiy slovnyk [Philosophical dictionary]* (2-nd ed., rev.). Kyiv: Holov. red. URE [in Ukrainian].